

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Karin Flejberková

Rozdělení domácích prací a péče o děti

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Karin Flejberková**

Vedoucí práce: **PhDr. Hana Maříková**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2010**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

Flejberková, Karin. *Rozdělení domácích prací a péče o děti*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2010. 43 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Hana Maříková.

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává o rozdělení domácích prací a péče o děti mezi partnery (manžely). Je rozdělena do dvou základních částí. Teoretická část blíže seznamuje čtenáře se zkoumanou oblastí: definuje jednotlivé pojmy, popisuje již známé teoretické koncepty vysvětlující dělbu domácích prací a péče o děti a poukazuje na reálné rozdělení v České republice vycházející z kvantitativních výzkumů. Empirická část je založena na analýze polostrukturovaných autobiografických rozhovorů se sedmi manželskými páry (rodiči), na jejichž základě vymezují pět faktorů ovlivňující rozdělení domácích povinností a péče o děti.

Annotation

This bachelor thesis discusses division of domestic labor and childcare between partners (spouses). The thesis is structured into two basic parts of which theoretical acquaints reader more with explored domain: it defines particular terms, describes already known theoretical concepts expounding division of labor and childcare and it refers to an actual division in Czech society arising out of quantitative research. Empirical part is based on analysis of semi-structured interviews with seven married couples (parents) on which five factors affecting division of domestic duties and child care were demarcated.

Klíčová slova

Domácí práce, péče o děti, dělba domácí práce, genderové stereotypy, práce pro rodinu

Keywords

Housework, childcare, division of domestic labor, gender stereotypes, family work

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 21. května 2010

Karin Flejberková

Poděkování

V první řadě bych ráda poděkovala své konzultantce PhDr. Haně Maříkové za její podnětné připomínky. Můj dík patří také všem participantkám a participantům výzkumu za jejich ochotu a laskavost při dotazování. Nemenší díky bych pak chtěla věnovat svým blízkým za vytváření zázemí a za podporu, která mi při psaní této práce velmi pomohla.

Obsah

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE.....	7
ÚVOD.....	9
1. TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1.1. DEFINICE POJMU DOMÁCÍ PRÁCE.....	10
1.2. ZMĚNA STATUSU DOMÁCÍ PRÁCE.....	11
1.3. PÉČE O DĚTI: PODOBNOSTI A ODLIŠNOSTI MATEŘSTVÍ A OTCOVSTVÍ.....	12
1.4. TEORETICKÉ KONCEPTY DĚLBY DOMÁCÍCH PRACÍ A PÉČE O DĚTI.....	13
1.5. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ZAPOJENÍ SE DO DOMÁCÍCH PRACÍ A PÉČE O DĚTI.....	16
1.6. ROZDĚLENÍ DOMÁCÍCH PRACÍ V ČESKÉ REPUBLICE.....	18
1.7. ROZDĚLENÍ PÉČE O DĚTI V ČESKÉ REPUBLICE.....	21
2. EMPIRICKÁ ČÁST.....	23
2.1. METODOLOGIE.....	23
2.2. MEDAILONY RESPONDENTŮ.....	26
2.3. ANALÝZA ROZHOVORŮ: FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ROZDĚLENÍ DOMÁCÍCH PRACÍ A PÉČE O DĚTI.....	28
2.3.1. <i>Časové omezení</i>	29
2.3.2. <i>Fyzická náročnost</i>	31
2.3.3. <i>Genderové stereotypy</i>	32
2.3.4. <i>Rozdílné dovednosti</i>	35
2.3.5. <i>Osobní preference</i>	36
ZÁVĚR.....	38
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	39

Projekt bakalářské práce

Název: Rozdělení domácích prací a péče o děti v České republice

Základní vymezení tématu

Oblastí, na níž bych se chtěla ve své bakalářské práci zaměřit, jsou domácí práce a péče o děti v rodinných domácnostech v České republice. Z uskutečněných výzkumů je patrné, že sféra domácnosti je ve velké většině (nejen) českých rodin opanována ženami. Tyto výzkumy ukazují velkou diferenci (až pětinasobnou) [Renzetti, Curran, 2003] v čase stráveném domácími pracemi a péčí o děti mezi ženami a muži. Budu se proto zabývat teoriemi, jež tuto rozdílnost vysvětlují, a také faktory, které samotné rozdělení domácích povinností ovlivňují.

Součástí práce bude také vlastní, kvalitativní výzkum, jehož analýzou bych se pokusila zjistit, jak jsou domácí práce a péče o děti vnímány, vlastní rozdělení těchto aktivit mezi partnery, jak si sami vysvětlují původ tohoto rozdělení, jejich ztotožnění se stereotypně předkládanou genderovou rolí, vnímání spravedlivosti v jejich rozdělení, srovnání stavu před manželstvím a v něm, či jak by podle nich měla vypadat ideální dělba v oblasti domácích prací a péče o děti.

Metoda zpracování

Odpovědi na výzkumné otázky budu čerpat z kvalitativních rozhovorů uskutečněných mezi šesti až osmi manželskými páry s jedním či více dětmi navštěvující doposud základní školu. Věkový limit dítěte/děti (6 až 15 let) jsem si stanovila pro lepší srovnatelnost mezi rodinami navzájem. Rozhovory povedu s oběma partnery z každého manželského páru odděleně, abych získala nikým neovlivněný, samostatný pohled na rozdělení domácích povinností. Následná analýza bude provedena pomocí zakotvené teorie.

Předpokládaný seznam literatury:

- Beck, U. (2004). *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. Praha: SLON.
- Coltrane, S. (1997). *Family man: fatherhood, housework, and gender equity*. New York: Oxford University Press.

- Čermáková, M. (1997). *Rodina a měnící se gender role - sociální analýza české rodiny*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Hašková, H. (2003). *Překážky a možnosti sladování práce a rodiny: sekundární analýza*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hochschild, A. R., Machung, A. (2003). *The second shift*. New York: Penguin Books.
- Křížková, A. (ed.), Maříková, H., Hašková, H., Bierzová, J. (2006). *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. Edice Sociologické studie / Sociological Studies 06:14. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Mareš, P., Potočný, T. (ed.) (2003). *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal.
- Maříková, H. (ed.) (2000). *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Maříková, H. (1999). *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Možný, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha: SLON.
- Možný, I. (2002). *Sociologie rodiny*. Praha: SLON.
- Možný, I. (1990). *Moderní rodina: mýty a skutečnosti*. Brno: Blok.
- Renzetti, C. M., Curran, D. J. (2003). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Strauss, A. Corbin, J. (1999). *Základy Kvalitativního Výzkumu: Postupy a Techniky Metody Zakotvené Teorie*. Boskovice: Albert.

Úvod

Existence člověka v moderní společnosti je závislá na rutinních aktivitách, jakými jsou např. stravování, oblékání se či pečování o děti a dospělé. Tyto činnosti, které Scott Coltrane označuje jako práce pro rodinu (family work) či sociálně reprodukční práce (social reproductive labor), jsou stejně důležité pro udržení společnosti jako produktivní práce odehrávající se na formálním ekonomickém trhu [Coltrane, 2000: 1209]. Z výsledků uskutečněných studií¹ je patrné, že celkový objem času strávený neplacenou prací pro rodinu je téměř stejný jako objem času strávený při výkonu placené práce. Domácí práce, jež se řadí mezi jednu z nejdůležitějších prací pro rodinu, má tudíž i obrovský ekonomický význam. Podle odhadů odborníků práce v domácnosti „vytváří 25 až 40% bohatství vznikajícího v průmyslových zemích“ [Giddens, 1999: 326]. Neméně podstatnou součástí práce pro rodinu je péče o děti. Ve své bakalářské práci se tedy zaměřím na dvě zmíněné složky práce pro rodinu (domácí práci a péči o děti), konkrétně jejich rozdělení mezi manžely (ženy a muže) v rodinných domácnostech.

V první, teoreticky orientované části práce, bych chtěla vymezit pojem domácích prací, přiblížit jejich význam a status. Dále zmíním teoretické koncepty, jejichž pomocí se snaží sociální vědci vysvětlit, podle jakého klíče dochází k rozdělení domácích prací mezi partnery (manžely), a faktory, jež toto rozdělení mohou ovlivňovat. V závěru teoretické části shrnuji uskutečněné výzkumy, především kvantitativního charakteru, abych ukázala, jak vypadá reálné rozdělení prací v domácnosti a péče o děti v České republice.

Těžištěm druhé, empirické části, je analýza narativních rozhovorů. Zde jsem chtěla především postihnout, za jakých podmínek dochází k rozdělení práce a péče o děti, jaké okolnosti při tom na manžely (rodiče) působí a také rozdílnost v možnostech či přístupu k těmto aktivitám mezi ženami a muži. Analytická část je doplněna nezbytnou metodologií popisující průběh výzkumu a teorie, v nichž je ukotven, a dále medailony participantek a participantů výzkumu.

¹ Např. Robinson, Godbey, 1997.

1. Teoretická část

1.1 Definice pojmu domácí práce

Domácí práce lze jen vymezit velmi obtížně, neboť zahrnují nespočet velmi různorodých činností, jenž „často nejsou jasně ohraničené“ [Chaloupková, 2007: 6]. Názory odborníků, zabývajících se touto oblastí sociologie, které aktivity mají být označeny jako domácí práce a které už nikoli, se často liší. Sporným bodem této diskuse se často stává otázka, zda lze do domácích prací začlenit také péči o děti. Beth A. Shelton a Daphne John se proto pokusily dojít k obecně platné definici. Domácí práci pak vymezily jako neplacenou práci vykonávanou pro zajištění potřeb jejích členů a/nebo provozu domácnosti² [Shelton, John, 1996: 300]. Co se týče vymezení konkrétních domácích prací, je možné v literatuře sledovat dvě odlišná pojetí – užší a širší [Bierzová, 2006; Chaloupková, 2007: 6]. V rámci užšího pojetí se domácí práci rozumí rutinní činnosti vykonávané každý den, které nejsou volitelné a nelze je snadno odložit na později. Mezi nejtypičtější zástupce těchto prací se řadí příprava jídel a vaření, uklízení domácnosti, nakupování, umývání nádobí, praní, žehlení a spravování oblečení [Blair, Lichter, 1991; Robinson, Godbey, 1997 dle Coltrane, 2000: 1210]. Vyjmenované domácí práce zároveň patří mezi časově nejnáročnější. Užší pojetí je z důvodu snazší operacionalizace práce v domácnosti využíváno především v empiricky (zejména kvantitativně) orientovaných studiích. Širší pojetí domácí práce naopak zahrnuje nejen fyzický výkon jednotlivých činností, ale také zodpovědnost za celkovou koordinaci úkolů v domácnosti. Ta je spojena s kognitivními (pamatováním, připomínáním, plánováním) a emocionálními složkami [Doucet, 2001 dle Chaloupková, 2007: 6]. Právě emocionální složky domácí práce (emotional work) bývají, i přes svůj nezpochybnitelný význam (zajišťování osobní pohody (well-being) nebo emocionální podpora ostatních členů domácnosti [Erickson, 1993: 888]), pro svou „neviditelnost“ či obtížnou uchopitelnost často vyloučeny z kvantitativních výzkumů [Shelton, John, 1996: 300].

Vnímání domácích prací v moderní společnosti není jednotné. Příčinou, podle názoru některých autorů [Beck, 2004; Klocoková, 2004; Chaloupková, 2007], může být jejich ambivalentní povaha. Na jedné straně je péče o domácnost a děti chápána jako

² V originále: „...unpaid work done to maintain family members and/or a home“ [Shelton, John, 1996: 300].

„omezení individuální autonomie a v případě žen jako překážka seberealizace ve sféře zaměstnání“ [Chaloupková, 2007: 6]. Domácí práce bývají v literatuře častokrát spojeny s přivlastky (částečně vyplývající z hodnocení žen v domácnosti) jako rutinní, degradující, neuspokojivé, monotónní či „nikdy hotové“ [Oakley, 1974: 182-184; Renzetti, Curran, 2003: 231]. Tyto vlastnosti domácích prací velmi výstižně dokumentuje krátký úryvek z knihy Druhé pohlaví francouzské spisovatelky a filozofky Simone de Beauvoir:

„Jen zřídka kdy se najde práce, která by se tolik podobala Sisyfovým mukám, jako práce hospodyně. Den po dni musí umývat nádobí, utírat prach a spravovat prádlo, a zítra bude všechno zas špinavé, zaprášené, roztrhané. (...) Cítí, že nedobude opravdového Dobra, ale že bojuje se Zlem bez hranic“ [Beauvoir, 1967: 264].

Na druhé straně mohou být domácí práce vnímány jako naplňující činnosti vykonávané v rodinné pospolitosti, jejichž smyslem je „vytváření domova“ [Chaloupková, 2005a: 61].

V souvislosti s domácími pracemi se lze poměrně často setkat s jejich kulturní stereotypifikací na základě genderu. U většiny domácích prací lze narazit na asociaci domácí práce jako práce „ženské“. Coltrane poukazuje na skutečnost, že na základě této provázanosti dochází k jisté banalizaci významu domácích prací [Coltrane, 2000: 1209]. Na rozdělení domácích prací podle genderové typifikace se ve svém kvantitativním výzkumu zaměřil také Theodor N. Greenstein, jenž na základě výsledků své studie roztřídil domácí práce do tří kategorií: tradiční ženské práce (příprava jídla, mytí nádobí, uklízení domu, praní a žehlení, nákup potravin), tradiční mužské práce (práce okolo domu, oprava auta) a genderově neutrální práce (placení účtů, rozvážení jiných členů domácnosti do školy či práce) [Greenstein, 1996: 589]. Musím však upozornit na skutečnost, že uvedená genderová typifikace domácích prací je platná především pro euroamerickou kulturu. V jiných kulturách dochází rovněž k odlišnému vnímání toho, co je považováno za ženskou či mužskou práci, ale konkrétní práce se diametrálně liší [Renzetti, Curran, 2003: 216].

1.2 Změna statusu domácí práce

Lze říci, že v posledních dvou stoletích doznala společnost několika hlubokých proměn, které zasáhly do všech oblastí života, rodinné uspořádání a domácnost

nevyjímaje. Pokud se zaměřím přímo na sféru domácích prací, zaznamenám zde také několik významných událostí, jež proměnily obecné nahlížení na tyto činnosti. Zatímco v tradiční společnosti byla práce v domácnosti vnímána jako plnohodnotná práce, v moderní společnosti, která je založena na peněžním hospodářství a „kde se „práce“ prodává na trhu práce, ztrácejí činnosti, které jsou vykonávané na bázi osobních vztahů, (...) status práce“ [Chaloupková, 2007: 7].

Jednou z událostí, které vysvětlují snižování statusu domácí práce ve společnosti, je bezpochyby rozvoj moderních technologií a s ním i rozvoj průmyslové produkce zboží [Chaloupková, 2007: 6]. Následkem technologických změn (např. zavedení horké a studené vody, instalace elektřiny a plynu [Giddens, 1999: 325]) se snížila fyzická obtížnost i časová náročnost domácích prací. Fyzickou náročnost domácích prací v předminulém století názorně dokumentují výsledky výzkumu, jenž přirovnává obtížnost praní v devatenáctém století k uplávání pěti kilometrové vzdálenosti stylem prsa s plným nasazením [Hardyment, 1987 dle Giddens, 1999: 325]. Společně s přílivem nových strojů usnadňujících práci v domácnosti a s nabídkou v oblasti placených služeb (např. výpomoc s úklidem, žehlení či donáška již uvařeného jídla) rovněž dochází, podle německého sociologa Ulricha Becka, k postupné dequalifikaci domácích prací [Beck, 2004: 182].

Další příčina klesajícího statusu domácích prací je podle Chaloupkové spojena s rostoucí individualizací společnosti. V tradiční společnosti byla řada domácích činností (např. draní peří) „vykonávána kolektivně v rámci příbuzenských a sousedských sociálních sítí“ [Chaloupková, 2007: 7]. Tyto společně vykonávané domácí práce zároveň plnily společensky integrační funkci, kterou v moderní společnosti pozbyly.

1.3 Péče o děti: podobnosti a odlišnosti mezi mateřstvím a otcovstvím

Matka i otec mají v péči o děti svou nezpochybnitelnou roli. Zatímco s matčinou funkcí bývá spojována péče, citovost či reálno, otcovu funkci charakterizuje zosobnění zákona, autority a symbolična [Dudová, 2007]. Jak se však reálně liší mateřská a otcovská péče?

Vztah mezi mateřstvím a otcovstvím bývá často pojímán jako protikladný. Teorie, vyzdvihující rozdíly mezi mateřskou a otcovskou péčí, nejsou založeny pouze na biologicky daných odlišnostech (biologizující esencialistické přístupy), ale také na „společenském původu“ či sociální konstruovanosti (konstruktivistické přístupy) [Maříková in Maříková, 2007: 19]. Proti těmto konceptům stojí teorie založené na konvergenci obou rodičovských rolí, které se zaměřují především na podobnosti mezi matkou a otcem [ibid].

Empirické studie [např. Lupton, Barclay, 1997] poukazují na stejnou možnost matek i otců vytvořit si ke svým dětem blízký, emocionální vztah prostřednictvím každodenních pečovatelských aktivit [Dudová, 2007]. Vzhledem k tomu, že však tyto aktivity vykonává častěji matka, čímž zároveň získává více znalostí a dovedností související s dětmi, stává se pak na ně v rodině „expertem“ [ibid]. „Jakmile je jednou jeden z rodičů ustaven v pozici odborníka, pro druhého se stává obtížné do jejich vztahu zasahovat a je delegován do funkce živitele a ochránce“ [Lupton, Barclay, 1997 dle Dudová, 2007].

Diane Ehrensaft ve svém výzkumu zaznamenala podobnosti i odlišnosti mezi mateřskou a otcovskou péčí o děti. Každodenní rutinní činnosti byly matkami i otci vykonávány prakticky stejně. Nejmarkantnější rozdíly badatelka spatřuje v typu her hranými s dětmi (u otců jsou spíše fyzičtější) a přístupu k nim (otcové s k dětem chovali „drsňejším“ způsobem) [Ehrensaft, 1987 dle Maříková in Maříková, 2007: 22].

Na rozdílnost mezi matkami a otci upozorňuje také francouzský sociolog Francois de Singly. Ten vidí hlavní odlišnost především v časové dostupnosti. Zatímco čas otců je rozdělen mezi „období absence věnované profesionální aktivitě a období přítomnosti v blízkosti dětí“ [Dudová, 2007], matky jsou neustále k dispozici pro případ dětské potřeby. Tento přístup matek, spočívající ve stálé připravenosti reagovat na problémy dětí a uzpůsobovat jim své časové možnosti, nazývá Sara Rudick „mateřské myšlení“ (maternal thinking) [ibid].

1.4 Teoretické koncepty dělby domácích prací a péče o děti

Předmětem zájmu se stala domácí práce již na konci devatenáctého století. Tehdejší literatura se ale spíše než na dělbu povinností zaměřovala na poučení dívek, jak se starat o domácnost, aby si „spokojenost manželovu získaly“ [Lenderová, 1999: 121].

Samotnou dělbou rolí v rodině se začali odborníci zabývat až v polovině minulého století. Mezi první teoretiky zaměřující se na toto téma lze bezesporu zařadit předního představitele strukturálního funkcionalismu Talcotta Parsonse [Ahlander, Bahr, 1995 dle Chaloupková, 2007: 9]. V souladu se strukturně funkcionalistickým přístupem, jež považuje genderové role za biologicky determinované a funkční, Parsons tvrdí:

„Podle našeho názoru spočívá základní vysvětlení dělby rolí mezi biologickými pohlavími ve skutečnosti, že porod a kojení dětí vytváří základ pro silnou vazbu mezi dítětem; ta sama pak vytváří základ pro to, aby se muž, jsa těchto povinností zproštěn, soustředil na alternativní činnost – tedy na zajištění živobytí“ [Parsons, 1955 cit. dle Renzetti, Curran, 2003: 24].

Jak je patrné z výše uvedené citace, Parsons rozlišuje striktně oddělené role mužů a žen v rodině [Renzetti, Curran, 2003: 214; Chaloupková, 2007: 10]. Nutno dodat, že rodinou je v tomto případě myšlena tzv. rodina nukleární skládající se pouze z matky, otce a jejich nezaopatřených dětí [Možný, 2006: 285]. Manželé/otcové podle Parsonse zastávají *instrumentální roli*, jejíž vykonávání obnáší ekonomické zajištění rodiny. Manželky/matky se naopak ujímají *expresivní role*, jež předpokládá péči o domácnost, děti a „uspokojení citových potřeb rodinných příslušníků“ [Renzetti, Curran, 2003: 214]. O dělbě domácích prací a péče o děti v pravém smyslu tedy v rámci Parsonsovy teorie nelze mluvit, roli hospodyně a pečovatelky by měla zastávat výhradně žena. Podřadný charakter domácích prací jí vyvažuje citový význam, jímž byly tyto práce obdařeny [Harrington, 2006: 148]. Přísné oddělení rolí mělo snížit tendenci partnerů si vzájemně konkurovat a zároveň zajistit stabilitu rodiny. Kritika, zejména feministická, vytýká funkcionalistické teorii především představu striktní dichotomie mezi veřejnou a soukromou sférou. Rodiny, podle oponentů funkcionalistů, neprožívají ve svém každodenním životě tyto oblasti odděleně, ale ve vzájemné souvislosti [Renzetti, Curran, 2003: 215]. Tato kritika se posléze stala impulsem pro další diskuse o dělbě rolí v rodině mezi sociology a podnítila tak rozvoj nových teorií.

V současné době je možné se setkat s několika teoriemi vysvětlujícími rozdělení rolí v domácnosti mezi partnery. Faktory, jejichž pomocí je tato dělba často objasňována, lze soustředit do tří skupin: 1) distribuce relativních zdrojů mezi partnery, 2) pojetí genderových rolí a 3) časové možnosti [Chaloupková, 2007: 11]. Za nejvýznamnější, mezi teoriemi specializujícími se na dělbu práce v domácnosti, je považována ekonomicky zaměřená *teorie lidského kapitálu* (human capital theory) a

také více sociologicky orientovaná *sociálně strukturální teorie* (social-structural theory). Společným cílem obou těchto teorií je upozorňovat na sociální a ekonomické faktory, které omezují lidské volby [Coltrane, 1996: 151-161].

Ekonomická teorie lidského kapitálu, jíž rozvinul americký nositel Nobelovy ceny za ekonomii, Gary S. Becker, vychází z představy, že člověk jedná za všech okolností racionálně a zvažuje přínosy a ztráty (náklady), které by mu jeho jednání přineslo [Chaloupková, 2007: 12]. Stejná kritéria racionality člověk uplatňuje také při svém vstupu na sňatkový trh, kde se pokouší vybírat si takového partnera, s nímž by mu manželství přineslo vyšší užitek než svobodný stav. Podle teorie lidského kapitálu je společné rozhodování partnerů uskutečňováno s cílem dosáhnout maximálního užitku pro celou domácnost s minimem vynaloženého úsilí. Aby se člověku podařilo tohoto maximálního užitku dosáhnout, musí se věnovat těm činnostem, v nichž dosahuje nejvyšší míry efektivity. Vzhledem k tomu, že Beckerova teorie vychází, stejně jako strukturálně funkcionalistický přístup, z biologicky determinované specializace aktivit na základě pohlaví, lze říci, že hlavní role žen i v tomto případě spočívá především v mateřství a péči o děti. Sférou, v níž tedy ženy snadněji dosahují vyšší míry efektivity, je sféra domácnosti. Muži jsou naopak, podle Beckera, úspěšnější při svém uplatňování na pracovním trhu [Coltrane, 1996: 152-153; Bierzová, 2006]. Také teorie lidského kapitálu byla podrobena ostré kritice. Nejčastější výtky byly vztahovány k ideji harmonické snahy obou partnerů pro maximalizaci užitku celé domácnosti. Podle kritiků tohoto přístupu každý z manželů prosazuje kromě společných zájmů také své vlastní zájmy. Shodný nemusí v každém případě být ani individuální užitek plynoucí z racionálního rozdělení práce [Chaloupková, 2007: 13].

Na rozdíl od teorie lidského kapitálu specializující se na tržní efektivitu a rozhodování za účelem maximalizace užitku harmonických rodin poukazuje sociálně strukturální teorie především na nerovný přístup žen a mužů k tržním zdrojům. Pracovní trhy jsou považovány za strukturované či stratifikované tak, aby vylučovaly ženy ze zaměstnání s vyšším statutem. Je pro ně tedy vytvářena taková práce, jež bude na pracovním trhu hodnocena níže než práce mužská. Nerovné rozdělení pracovních příležitostí tlačí ženy do stejně nerovného postavení při uzavírání manželské smlouvy, na jejímž základě je od nich očekávána péče o domácnost a děti [Coltrane, 1996: 153-154].

Mezi další teorie vysvětlující dělbu domácích prací a péče o děti, které je třeba zmínit, patří *teorie relativních zdrojů* (relative resources theory) Roberta Blooda a

Donalda Wolfa. Ta vychází z premisy, že ženy i muži se snaží minimalizovat svůj podíl na domácích pracích. Stěžejním faktorem, rozhodujícím o tom, kterému z partnerů se podaří svůj záměr více naplnit, se pak stává jeho mocenská pozice odvíjející se od množství zdrojů (výše příjmu, vzdělání či pracovní prestiž), jimiž disponuje [Bierzová, 2006; Chaloupková, 2007: 14].

Neopomenutelným konceptem je rovněž *teorie časové dostupnosti* (time availability theory). Tento přístup předpokládá, že ženy a muži participují na domácích pracích a péči o děti podle toho, do jaké míry jsou časově omezeni ve sféře placené práce. S rostoucí mírou zapojení v této sféře pak ženy přesouvají část svých domácích závazků na své mužské protějšky a naopak [Shelton, John, 1996: 306; Bierzová, 2006].

Další teorie, jejíž podstatu bych ráda nastínila, je *teorie genderové ideologie* (gender ideology theory). Hlavní myšlenka této teorie je založena na předpokladu konsensu mezi postojem k dělbě domácích prací a péči o děti, jenž ženy a muži zastávají, a reálným stavem v jejich rodinném přerozdělení. Ženy a muži s egalitárním postojem by se tedy podle teorie genderové ideologie měli rovnoměrně podílet na domácích povinnostech. Kvantitativní výzkumy ale tuto závislost vždy nepotvrzují [Bierzová, 2006].

V poslední řadě bych chtěla zmínit celou skupinu přístupů, již by bylo možné souhrnně označit názvem *socializační či genderové teorie* (socialization or gender theories). Na rozdělení domácích prací a péče o děti má podle těchto teorií vliv především socializace žen a mužů do odlišných, vzájemně antagonistických, rolí. S ženskou rolí bývá tradičně spojována zodpovědnost za provádění domácích prací, mužská role naopak asociuje vykonávání placeného zaměstnání. Dělbá práce v domácnosti se pak odráží od míry ztotožnění partnerů s obecně vymezenými rolami a také od očekávání, které mají vůči roli svého protějšku [Chaloupková, 2005a: 61; Bierzová, 2006].

1.5 Faktory ovlivňující zapojení se do domácích prací a péče o děti

Mezi faktory působící na rozdělení domácích prací a péče o děti, jejichž vliv bývá nejčastěji ověřován pomocí kvantitativních a kvalitativních výzkumů, lze zařadit příjem, vzdělání či časové vytížení v placené práci. Mezi dalšími je to pak např. typ

rodinného uspořádání, počet a věk dětí, příslušnictví ke konkrétnímu etniku či rase. Já se v následujících odstavcích zaměřím pouze na nejsledovanější faktory.

Jak prokazují mnohé studie, od výše příjmu se může odvíjet i doba věnovaná domácím pracím. Julie Brines na základě svého zkoumání poukazuje na skutečnost, že tato podmíněnost je platná především pro ženy. Ženy ekonomicky závislé³ na svém partnerovi se věnují domácím pracím více než ženy s vyššími příjmy [Brines, 1993, 1994 dle Chaloupková, 2005a: 62]. U ekonomicky závislých mužů stejná závislost nebyla prokázána. Hochschild tuto asymetrii vysvětluje stereotypním vymezením gender rolí [ibid]. Pokud má muž nižší příjem než jeho žena a není tak hlavním živitelem rodiny, je tím porušen jeden z tradičních aspektů „mužské role“. Aby tato jeho role zůstala alespoň částečně naplněna, nezapojuje se muž více do práce v domácnosti, jenž je na základě stereotypu vymezena jako „ženská“ [Hochschild, Machung, 1990 dle Chaloupková, 2005a: 62]. V České republice se závislost mezi výší příjmu, počtem hodin odpracovaných v domácnosti a pohlavím pokusila pomocí kvantitativního výzkumu ověřit Jana Chaloupková. Z výsledků její analýzy, jíž zveřejnila ve studii Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti [Chaloupková, 2005a: 57-77], je patrné, že závěry studie Julie Brines vypovídají o realitě také v české společnosti. Tuto skutečnost rovněž potvrzuje analýza Jany Bierzové, podle níž jsou proměnnými, které mají zásadní vliv na čas strávený prací v domácnosti, právě pohlaví respondenta a jeho příjem [Bierzová, 2006 dle Vohlídalová in Maříková, 2007: 45].

Dalším faktorem, který může ovlivňovat dobu strávenou participací na domácích pracích u žen i mužů, je vzdělání. Z mnoha zahraničních studií vyplývá, že čím vyšší vzdělání žena má, tím méně času stráví domácími pracemi. U mužů se projevuje opačná závislost. Muži s vyšším vzděláním se častěji zapojují do prací spjatých s domácností a také častěji než muži s nižším vzděláním přijímají egalitární postoj k dělbě rodinných rolí [Brines, 1993; Shelton, John, 1996 dle Chaloupková, 2005a: 63]. V české sociologii rodiny se na tuto problematiku specializuje Ivo Možný, který již v 80. letech analyzoval dělbu práce v rodinách vysokoškolsky vzdělaných manželů [Možný, 1983]. Na rozdíl od zmíněných zahraničních výzkumů Možný dokládá, že „i v rodinách vysokoškoláků přetrvává klasické rozdělení prací na mužské a ženské, které je chápáno jako správné a

³ Za ekonomicky závislého je v tomto případě považován ten z manželského páru, jehož měsíční příjem je nižší než příjem druhého partnera. Musím však poukázat na jistou problematičnost tohoto vymezení ve výzkumech, neboť nižší příjem mají ve většině případů ženy, které se i více podílí na vykonávání domácích prací, tudíž relativní příjem vykazuje silnou souvislost s pohlavím [Chaloupková, 2005a: 70].

funkční spíše na úrovni ideálního modelu než ve skutečném životě“ [Maříková in Maříková, 2000: 108]. Vysvětlení odlišných závěrů zahraničních studií a Možného studie by bylo možné hledat v odlišném čase jejich uskutečnění. Janě Chaloupkové (na základě výzkumu z roku 2002) se ale také nepodařilo prokázat významnou souvislost mezi výší vzdělání a mírou zapojení do domácích prací [Chaloupková, 2005a: 70]. Závislost naopak dokládá výzkum Marty Vohlídalové. Od výsledků zahraničních studií se však také odlišuje, když konstatuje, že rostoucí vzdělání má za následek nižší zapojení do domácích prací, ale v případě žen i mužů [Vohlídalová in Maříková, 2007: 45].

Posledním faktorem působícím na rozdělení domácích prací, kterému bych se chtěla věnovat, je časové vytížení v placené práci. Větší objem času strávený v placeném zaměstnání způsobuje, jak bylo v mnoha studiích [Brines, 1993; Greenstein, 1996; McFarlane et al., 2000 dle Chaloupková, 2005a: 61] prokázáno, nižší míru zapojení do domácích prací. Toto tvrzení doplňuje srovnání ekonomicky aktivních žen a mužů s těmi ekonomicky neaktivními (včetně žen a mužů na rodičovské dovolené). V tomto případě je zřejmé, že počet hodin strávený domácími pracemi a péčí o děti u skupiny ekonomicky aktivních ani zdaleka nedosahuje počtu hodin strávených toutéž činností skupinou ekonomicky neaktivních [Bierzová in Křížková, 2006: 83; Vohlídalová in Maříková, 2007: 36].

1.6 Rozdělení domácích prací v České republice

Přestože angažovanost mužů při participaci na domácích pracích v České republice dlouhodobě mírně roste, oblast domácnosti a s ní spojené aktivity stále zůstávají především ženskou doménou [Vohlídalová in Maříková, 2007: 32]. Jak poukazují kvantitativní výzkumy [Chaloupková, 2005; Bierzová in Křížková, 2006], ženy stráví domácími pracemi přibližně okolo čtyř hodin denně, zatímco muži se domácím pracím věnují během dne asi hodinu a půl. Tento nepoměr lze částečně vysvětlit tím, že určitá část žen (respondentek) ve výzkumném souboru je na rodičovské/mateřské dovolené a jak vyplývá z některých uskutečněných studií, jsou to právě ženy zůstávající na rodičovské/mateřské dovolené, kdo vykoná největší objem domácích prací [Bierzová in Křížková, 2006: 83, Vohlídalová in Maříková, 2007: 37]. Pokud bych se pokusila srovnávat výsledky současných (čtyři či pět let starých) výzkumů s výzkumem

uskutečněným ve druhé polovině devadesátých let (konkrétně v roce 1996) [Rodina 96 in Křížková, Tuček in Tuček, 1998b: 82], došla bych k závěru, že celkový čas trávený domácími pracemi se od té doby ani mezi ženami ani mezi muži nijak výrazně nezměnil.

Při pohledu na výsledky kvantitativních studií zobrazující rozdělení konkrétních činností v domácnosti jsem narazila na jistou stereotypizaci související s tradiční představou o rozdělení domácích prací na „ženské“ a „mužské“. Mezi práce nejčastěji (v nadpoloviční většině) zastávané ženami tak patří vaření, mytí nádobí, praní, vykonávání běžného úklidu a žehlení. Drobné opravy v domácnosti naopak vykonávají obvykle muži. Nákupy a větší úklid ve významné části rodin zajišťují partneři společně. Pouze malé procento českých rodin využívá při domácích pracích placených služeb, přičemž nejčastěji se tak stává v případě drobných oprav a většího úklidu [Bierzová in Křížková, 2006: 85]. Důvodem (pro třetinu domácností) není dle výzkumu nezáměr, ale finanční nedostupnost [Seidlová, 2003: 3]. Zaměřím-li se na výsledky jednoho z výzkumů orientovaných na role žen a mužů, vypovídající mimo jiné o tom, jak by mělo podle subjektivních postojů respondentů vypadat ideální rozdělení některých domácích prací a reálného stavu⁴ tohoto rozdělení, naleznou hlubokou propast zející mezi ideálem a skutečností. Podle výpovědí 48 % respondentek a respondentů by se na úklidu měli oba partneři podílet rovným dílem, avšak pouze u 23% domácností k tomuto vyrovnanému přerozdělení skutečně dochází. Diferenci lze spatřit také v případě nakupování. K ideji rovnoměrně rozdělených (případně společných) nákupů se hlásí 45% mužů a žen oproti 38%, jenž tuto ideu reálně naplňuje. Musím ovšem zmínit, že mezi ženami a muži v těchto otázkách nepanuje absolutní shoda. V případě výzkumu zaměřeného na ideální rozdělení povinností se ukázalo, že „statisticky významně častěji jsou to muži, podle nichž má uklízet, nakupovat potraviny a vařit žena, zatímco ženy si častěji myslí, že o tyto činnosti se mají obě pohlaví podělit rovným dílem“ [Šamanová, 2010: 2]. Signifikantní rozdíly se projeví i mezi míněním respondentek a respondentů o jejich reálném zapojení do domácích prací. Nejmarkantnější názorovou diferenciaci lze zpozorovat v otázce týkající se přerozdělení praní prádla v domácnosti. 74% žen zvolilo možnost „vykonává vždy žena“, zatímco stejnou možnost označilo pouze necelých 51% mužů. Výrazné rozdíly se objevily i v případě péče o nemocné členy rodiny, úklidu a přípravy jídla. Co se týče drobných oprav v domácnosti se naopak muži častěji (asi

⁴ Reálný stav v tomto případě reprezentuje analýza českého souboru respondentů v rámci ISSP 2002 Jany Chaloupkové [Chaloupková, 2005a: 57-77].

v 41% případech) vyjadřují, že se danou činností zabývají výhradně oni. Shodný názor zastává pouze 26% žen. Jednu z možných příčin těchto disparit spatřuje autorka analýzy zaměřené na reálné rozdělení domácích prací, Jana Chaloupková, v tendenci respondentek a respondentů „nadhodnocovat svůj podíl a podhodnocovat podíl svého protějšku“ [Chaloupková, 2005a: 66]. Motivem k podhodnocování mužského elementu v domácnosti ze strany žen může být jejich přesvědčení, že muži oproti nim zastanou pouze marginální část domácích prací [Oakley, 1974: 136-137; Bierzová, 2006: 21]. Vysvětlením může být i to, že ženy některé aktivity (např. starost o auto) vykonávané muži za domácí práce (na rozdíl od mužů) vůbec nepovažují [Bierzová, 2006 in Křížková: 82].

Jak jsem již zmínila, angažovanost partnerů v oblasti domácích prací není vždy totožná. Marta Vohlídalová se proto ve své analýze pokusila vytvořit kategorie vypovídající o genderovém uspořádání v rodině (srv. [Maříková in Maříková, 2000: 130]). Nejčastěji (v 62%) se můžeme v České republice setkat s „*tradičním uspořádáním*“, v němž ženy zastávají veškeré domácí práce či jejich valnou většinu. Druhým typem genderového uspořádání je tzv. „*moderní partnerství*“, které je založeno na rovném rozdělení domácích prací. Do této skupiny je možné zařadit necelou třetinu respondentů a respondentek. Nejméně často se vyskytující kategorii Vohlídalová nazývá „*reverzní uspořádání genderových rolí*“. Tak jsou označeny domácnosti (méně než 5%), ve kterých „muž vykonává větší podíl domácích prací než žena“ [Vohlídalová in Maříková, 2007: 47]. Podle názoru socioložky Marie Čermákové se genderové uspořádání v české rodině zatím značně odlišuje od tohoto uspořádání v rodinách ve vyspělých zemích, kde „asymetrický model dělby práce v rodině postupně mizí“ [Čermáková in Maříková, 2000: 98].

Do některých kvantitativních výzkumů orientujících se na dělbu domácích prací bývá taktéž zahrnuta otázka týkající se hodnocení spravedlnosti tohoto rozdělení. I v tomto případě lze nalézt značnou diferenci ve vnímání spravedlnosti v zapojení se do domácích prací mezi ženami a muži. Ze studie Jany Chaloupkové na uvedené téma vyplynulo, že téměř 60% žen a 10% mužů podle svého soudu vykonává „větší podíl domácí práce, než považuje za spravedlivé“ [Chaloupková, 2005a: 70]. Za spravedlivé považují shodně ženy i muži rozdělení, pokud žena v domácnosti zastane 60% domácích prací a muž 40%. S tímto poznáním souvisí také skutečnost vplynuvší z výzkumu: v případech, kdy se partneři podílejí na domácích pracích rovnoměrně, hodnotí ženy „svůj podíl jako menší než spravedlivý a muži zpravidla jako větší než

spravedlivý“ [ibid]. Jak podotýká Arlie R. Hochschild ve své studii *The Second Shift*, často se vyskytují případy, kdy partneři interpretují rozdělení domácích prací jako spravedlivé, přestože tomu tak ve skutečnosti není. Příčinu vidí ve snaze respondentů a respondentek vylepšovat svůj obraz tak, aby se podobal ideálu rovnoměrné participace při vykonávání domácích prací [Hochschild, Machung, 1990 dle Vohlídalová, 2007: 43]. Hochschild upozorňuje také na proměnlivost hodnocení spravedlnosti v čase. Část žen v průběhu manželství po neúspěšných snahách o rovnoměrné rozdělení domácích prací rezignuje a postupně snižuje svá očekávání od partnerovy participace [Maříková in Maříková, 2000: 116; Hochschild, Machung, 1990 dle Chaloupková, 2005a: 72]. Za problematickou otázku ve výzkumech zabývajících se hodnocením spravedlnosti může být považována také rozdílnost představ respondentek a respondentů o spravedlivém podílu [Chaloupková, 2005b: 10].

1.7 Rozdělení péče o děti v České republice

Jistě není překvapením, že stejně jako v případě dělby domácích prací v domácnosti, tak i v oblasti péče o děti, zaujímají ženy oproti mužům dominantní postavení. Ve více než třech čtvrtinách rodin náleží větší díl v péči o děti matce. Opačný stav, při němž se o děti se stará především otec, lze vyzorovat asi u jedné desetiny rodin [Bierzová in Křížková, 2006: 74]. Porovná-li průměrný počet hodin denně strávených péčí o děti matkami (asi 5 hodin) a otci (asi 2 hodiny), zjistím, že doba, kterou se starají o děti matky, převyšuje dobu, kterou péči o děti věnují otcové, až dva a půl krát [Vohlídalová in Maříková, 2007: 33]. I v tomto případě je průměr lehce zkreslený ve prospěch žen logickým faktem - nejvíce času stráví s dětmi matky na mateřské/rodičovské dovolené, kterou v České republice čerpají v 99% případů výhradně ženy [Hašková in Křížková, 2006: 62]. Pokud se rozdělí kategorie vypovídající o počtu strávených hodin při zapojení do péče o děti na základě ekonomické aktivity a pohlaví zároveň, diference už není tak výrazná. Ukazuje se, že v úplných rodinách⁵ pečuje pracující matka o své děti více než tři hodiny, zatímco pracující otec se o děti stará okolo dvou hodin [Vohlídalová in Maříková, 2007: 36].

⁵ Úplná rodina je typ rodinné domácnosti, v níž žijí matka s otcem a dítětem/děťmi. Dalším typem může být tzv. monoparentální rodina, kde v domácnosti žije s dítětem/děťmi pouze jeden z rodičů [Vohlídalová, 2007: 44].

Zapojení otce do péče o děti roste společně s jejich věkem. Nejvíce pak otcové pečují o děti staré pět až patnáct let.

Zjištění vyplývající z výzkumu zabývajícího se mimo jiné také subjektivními ideály dělby péče o děti mezi ženy a muže se z velké míry odráží od reálného rozdělení v této činnosti. 55% dotázaných se domnívá, že péče o děti by se měla mezi oba partnery dělit rovným dílem, u 45% respondentek a respondentů pak převažuje názor, že o děti by se měla starat žena (součtem kategorií „spíše žena“ a „rozhodně žena“). Téměř či absolutně nikdo (0%) by pečovatelskou roli nepřihradil mužům [Šamanová, 2010: 2]. Na základě vyjádření přibližně 84% respondentek a respondentů by se rodiče dětí ve věku do čtyř let měli při (nikoliv celodenní) péči střídat [Křížková in Křížková, 2006: 40].

S péčí o děti jsou také spojeny desítky aktivit, jenž musí rodiče vykonávat. Lze mezi ně řadit např. vodění k lékaři či na zájmové kroužky, rozhodování o jejich budoucnosti, hraní si s nimi, chození na výlety, kupování dárků, kulturní akce (divadlo, kino, koncert) či učení se s nimi [Bierzová in Křížková, 2006: 77-79; Vohlídalová in Maříková, 2007: 38-42]. Tyto činnosti „jsou genderově definované, některé z nich jsou spíše chápány jako spíše ženské, některé spíše jako mužské, další vykonávají oba rodiče s dětmi společně“ [Bierzová in Křížková, 2006: 77]. Největší nepoměr v rozdělení zmíněných aktivit mezi matku a otce lze spatřit u zůstávání s dětmi během nemoci a s ním souvisejícím voděním k lékaři. Tento rozdíl je přibližně osmdesátiprocentní (ve prospěch matky). Rovným dílem nebo společně se naopak rodiče podílejí na trestání, chození na výlety a sportování [Rezková, 2003: 2]. Do žádné ze zjišťovaných činností se otec nezapojuje více než matka [Vohlídalová in Maříková, 2007: 39]. Obecně lze konstatovat, že ženy zabezpečují aktivity svázané se zabezpečením každodenní péče o děti, zatímco muži se spolupodílejí převážně na činnostech, které jsou spojeny s rozvojem dítěte a jeho zálib [ibid: 40].

2. Empirická část

2.1 Metodologie

Cílem mého výzkumu nebyl jen prostý popis každodenní reality rozdělení domácích prací v manželství. Jeho podstata se skrývala zejména v odhalení hlubších skutečností, které toto rozdělení ovlivňují. Pro objasnění výzkumných otázek jsem proto zvolila metodu kvalitativního výzkumu, jenž nám pomáhá porozumět „tomu, co je podstatou jevů, o kterých toho moc nevíme“ a zároveň „získat o jevu detailní informace“ [Strauss, Corbin, 1999: 11]. Spolu se všemi výhodami kvalitativního výzkumu jsem byla nucena přijmout i sporné otázky, které ho provázejí. Je obecně známo, že v tomto typu výzkumu hraje velkou roli sám výzkumník, od jehož vnímání se odráží i výsledky jeho bádání. Doposud nebyla vynalezena metoda, jenž by dokázala spolehlivě zabránit výzkumníkovi vnášet do jeho práce jeho hodnoty, postoje, perspektivy. Texty, které výzkumníci produkují, také „jemně a nenápadně přetvářejí realitu, o které pojednávají“ [Denzin, 1997 dle Konopásek, 1998: 66]. Zmíněným obtížím se proto badatelé snaží předcházet prostřednictvím „reflexe jednotlivých kroků výzkumu a způsobu analýzy dat“ [Katrňák, 2004: 157].

Na samotném počátku mého výzkumu bylo rovněž nutné si stanovit jistá výběrová kritéria, jež by mi pomohla ohraničit skupinu, kterou jsem se chtěla ve svém výzkumu zabývat. Zkoumaným souborem se tedy staly čisté úplné rodiny s dětmi⁶, v nichž (alespoň jedno) dítě dosahovalo věku šesti až patnácti let (v tomto věkovém rozpětí je obvykle vykonávána povinná školní docházka). Věk potomků respondentů, který je částečně odvislý od věku respondentů samých, jsem definovala vzhledem ke svému předpokladu, že se tak budou rodiny všech dotazovaných nacházet v identické fázi rodinného cyklu, čímž budou snáze souměřitelné. Přihlédnu-li ovšem k neshodě sociologů v otázce fází rodinného cyklu⁷, tento předpoklad se mi potvrdil pouze

⁶ Podle Haškové tvoří čistou úplnou rodinu s dětmi manželský pár s dětmi bez dalších případných členů [Hašková in Maříková, 2006: 51]. Tuček definuje úplnou čistou rodinu jako „manželské páry bez dětí nebo se závislými dětmi“ [Tuček, 2000: 30]. Pro označení téhož (čisté úplné rodiny s dětmi) bývá také využíván termín Talcotta Parsonse „nukleární rodina“ [Možný, 2006: 285].

⁷ V literatuře se můžeme setkat s mnoha definicemi rodinného cyklu. Křížková s Tučkem vymezují čtyři fáze rodinného cyklu: 1) po sňatku před narozením dítěte, 2) nejmladší dítě v předškolním věku, 3) školní věk nejmladšího dítěte, 4) po odchodu dětí z domova [Křížková, Tuček in Tuček, 1998a: 118] (srv. [Sýkorová, 1996: 52]). Někteří sociologové dokonce rozčleňují vývojový cyklus rodiny do sedmi až osmi fází [Alan, 1989: 270; Možný, 2002: 123]. Ve Velkém sociologickém slovníku nalezneme typologii rodiny utvořenou na základě rodinného cyklu: 1) rodina před narozením prvního dítěte, 2) rodina v období, kdy jsou všechny děti mladší 10 let, 3) rodina ve fázi, kdy je část dětí mladší a část starší 10 let,

částečně. Podle typologie rodiny vytvořené na základě rodinného cyklu ve Velkém sociologickém slovníku by rodiny mých respondentů byly rozděleny mezi druhé a třetí období [Velký sociologický slovník, 1996: 152]. Pokud se budu držet této typologie, právě ve druhé, třetí a částečně i čtvrté fázi (v rodinách s dětmi do 18 let) je na rodiče kladena největší zátěž (časová, finanční, emoční či společenská) a matky i otcové nejčastěji řeší problém skloubení práce a rodiny [Křížková in Křížková, 2006b: 13]. Věk dětí navíc nepřesahoval 12 let, nacházely se tedy maximálně v nižším školním věku. Z tohoto důvodu se domnívám, že i přestože, podle vymezení rodinného cyklu či rodinné typologie, rodiny, v nichž jsem se dotazovala, nespádají do stejné fáze, jsou jejich situace srovnatelné. Jako další možné kritérium výběru se mi nabízelo vzdělání (či příjem) respondentů. V mnoha zahraničních [např. Shelton, John, 1996; Brines, 1993] i domácích studiích [např. Vohlídalová, 2007] se totiž vzdělání opakovaně potvrzuje jako jeden z významných faktorů ovlivňující realitu rodinného uspořádání. Kvalitativní výzkum tohoto rozsahu by mi však neumožnil posoudit, zda-li mezi vzděláním a rozdělením rolí v domácnosti existuje nějaká příčinná souvislost. Vzhledem k věku (od 36 do 55 let) respondentek a respondentů, kteří se stali objekty mého zkoumání, by bylo možné očekávat, že již někteří budou příslušníky tzv. sendvičové generace (sandwich generation), tedy generace, jenž je na jedné straně zatížená péčí o své stárnoucí rodiče a na straně druhé o děti [Křížková in Křížková, 2006b: 13], ale nebylo tomu tak. Na oblast pomoci rodičům jsem se tedy ve své práci blíže nezaměřovala.

Výběr respondentů jsem chtěla uskutečnit pomocí metody, které se v sociologické terminologii obvykle říká sněhová koule (snowball sample), jelikož její princip spočívá v postupném „nabalování“ dotazovaných na sebe. Podle pravidel této metody by měl výzkumník oslovovat potenciaální respondenty „na základě doporučení již zkoumaných jedinců“ [Hendl, 2005: 154]. V praxi se mi bohužel tato metoda příliš neosvědčila. Velká většina mých respondentů nenašla v okruhu svých přátel, rodin či známých takové osoby, které by splňovaly mnou předem stanovená výběrová kritéria a zároveň by byly ochotny se výzkumu zúčastnit. Pouze ve dvou případech mi byl předán kontakt na případné další potenciaálně zkoumatelné jedince. Respondenty jsem

4) stadium rodiny, kdy jsou všechny děti starší 10 let, 5) stadium postupného odchodu dětí z rodiny, 6) stadium „zbytkové“ rodiny, kdy buď jeden z partnerů již nežije, nebo všechny děti žijí mimo svou orientační rodinu [Velký sociologický slovník, 1996: 152] ([srv. Jandourek, 2001]).

čerpala z řad rodinných známých (v případě tří párů respondentů) a rodičů svých žáků v hudební škole (v případě dvou párů respondentů).

Nejvhodnější metodou sběru dat pro zachycení vlastních teorií respondentů je bezpochyby hloubkové interview, které jsem ve svém výzkumu upřednostnila na úkor jiných kvalitativních postupů. O další přednosti tohoto přístupu, jíž jsem využila při analýze, pojednává také Hendl. Spočívá podle něj především v možnosti dotazovaných „samostatně navrhovat možné vztahy a souvislosti“ [Hendl, 2005: 166]. Pro snazší srovnávání výpovědí jednotlivých dotazovaných jsem použila formu polostrukturovaných narativních rozhovorů. Ta mi zároveň umožnila vytvořit sadu deseti otázek a podotázek⁸, jejíž strukturu jsem mohla v průběhu interview podle momentální potřeby doplňovat či přeskupovat. Respondenty jsem nechala do jisté míry volně vyprávět, aby měli možnost se zaměřit na témata, která jsou jim samotným blízká a kterým přikládají důležitost. Jedním z problémů, se kterými jsem se během některých rozhovorů setkala, se stala určitá samozřejmost, s níž je na rozdělení domácích prací nahlíženo. Z tohoto důvodu bylo pro respondenty mnohdy obtížné vysvětlit, z jakého důvodu jsou v jejich domácnosti domácí povinnosti rozděleny daným způsobem a jak k takovému rozdělení vůbec došlo. Další, nikoli nepodstatný problém se vyskytl při dotazování na otázky týkající se minulosti, konkrétně prvopočátků společného života partnerů, s nimiž jsem chtěla primárně srovnávat život v manželství. Vzhledem ke skutečnosti, že respondenti měli vyprávět o době vzdálené (v průměru) více než patnáct let, je pochopitelné, že si nebyli schopni vybavit mnoho podrobností. Celkově jsem tedy uskutečnila čtrnáct rozhovorů se sedmi manželskými páry. Abych předešla možným konfliktům, „obroušení hran“ subjektivních názorů či hledání společných kompromisů, vedla jsem rozhovor s každým z partnerské dvojice zvlášť, což mi také dodatečně umožnilo porovnat rozdíly mezi mužským a ženským pohledem na jednotlivá témata.

Rozhovory byly uskutečněny v průběhu měsíců března a dubna roku 2010, byly zaznamenány na diktafon a následně doslovně přepsány a okódovány v programu ATLAS.ti. Pro analýzu rozhovorů jsem využila metodu zakotvené teorie (grounded theory) vytvořenou dvojicí amerických sociologů, Barneyem Glaserem a Anselmem

⁸ Otázky zněly např.: *Myslíte si, došlo za dobu Vašeho soužití k nějakému pevnějšímu rozdělení povinností v domácnosti? Dokážete si představit, že byste si vaše domácí povinnosti prohodily? Představte si situaci, že váš/vaše manžel/ka odjede na týden na služební cestu. Co se tím ve vašich povinnostech vůči dětem a domácnosti změní? Zkuste si vybavit období vašeho společného soužití před manželstvím. Jak dlouho toto období trvalo? Jak byste ho popsali/a? Jak jste tenkrát řešili domácí povinnosti (vaření, úklid)? Jak si představujete ideální rozdělení povinností?*

Straussem. Zakotvená teorie se liší od jiných výzkumných strategií zejména tím, že neověřuje předem stanovené hypotézy, ale naopak začíná zkoumanou oblastí a nechává vynořit to, co je v dané oblasti významné [Strauss, Corbin, 1999: 14]. Tato metoda má dvě formy: konstruktivistickou a objektivistickou. Ve své bakalářské práci využívám spíše objektivistické perspektivy zakotvené teorie, jež předpokládá, že význam je již obsažen v datech a výzkumník ho pouze odkrývá [Charmaz, 2003: 312]. Analýza byla provedena v souladu s popisem metody zakotvené teorie v knize Základy kvalitativního výzkumu Strausse a Corbin [Strauss, Corbin, 1999].

2.2 Medailony respondentů

Nedílnou součástí kvalitativní metody, která nám napomáhá lépe porozumět obsahu výpovědí respondentek a respondentů a následně jej i kvalifikovaněji analyzovat, nepochybně tvoří sociodemografické charakteristiky prezentované v medailonech, jež nám poskytují zprávu o jejich věku, rodinném zázemí či zaměstnání. Specifikaci zaměstnání považuji v tomto případě za obzvlášť důležitou, protože délka pracovní doby spojená s určitými zaměstnáními, respektive čas strávený v práci, se v mé analýze ukázal jako významný faktor, který ovlivňuje množství celkového času stráveného participací na domácích pracích. Od charakteru zaměstnání a času v něm stráveném se odvíjí také příjem, jenž rovněž bývá jedním z faktorů mající vliv na dělbu domácích prací v rodině. Otázku zaměřenou na příjem jsem však respondentkám a respondentům nekladla, i přesto, že by možná bylo zajímavé se pokusit tento vliv ověřit. (Nízký počet dotázaných by mi nedovolil tuto hypotézu potvrdit ani vyvrátit). Pro dokreslení obrazu o respondentkách a respondentech přidávám i údaje o jejich vzdělání. Přestože nebylo určující pro samotný výběr, lze se domnívat, že může hrát určitou roli.

Pro zachování anonymity dotázaných byla jejich skutečná jména a příjmení nahrazena. Vzhledem k jejich relativně vysokému počtu jsem pro snadnější orientaci přejmenovala členy rodiny tak, aby jejich jména a příjmení začínala shodným písmenem.

Vondruškovi - Václav (38 let) a Věra (36 let) žijí v pražském bytě společně se dvěma syny - Vítkem (9 let) a Viktorem (4 roky). Vzali se po třech měsících známosti a manželé jsou již jedenáct let. Zatímco Václav je jednatelem firmy s papírenským

zbožím, jeho manželka Věra pracuje v současné době na živnostenský list z domova jako designérka a grafička. Oba manželé mají středoškolské vzdělání s maturitou.

Komárkovi - Ačkoliv Kryštof (41 let) a Kamila (39 let) pocházejí z Prahy, momentálně bydlí se svými dvěma dcerami – Karolínkou (9 let) a Kristýnkou (4 roky) - v jedné středočeské vesnici. Jsou tak mezi všemi respondenty jedinými mimopražskými zástupci. Ve společné domácnosti žijí Kučerovi devatenáct let, přičemž osmnáct let jsou oddáni. Kryštof pracuje jako IT specialista a Kamila učí v mateřské škole. Manželé mají shodné vzdělání – středoškolské s maturitou, Kamila si v současné době zvyšuje kvalifikaci učitelky dálkovým studiem na Pedagogické fakultě.

Adámkovi - Antonín (39 let) a Alice (38 let) mají tři děti – Adélku (10 let), Adama (8 let) a Aleše (2 a půl roku). Manželský svazek Novotné spojuje více než deset let. Společnou domácnost sdílí přes jedenáct let. Antonín pracuje jako právník na městském úřadě, zároveň zastává funkci předsedy bytového družstva. Anna je v současné době na mateřské dovolené, ve volných chvílích se však vrací ke svému původnímu povolání tlumočnice, překladatelky a průvodkyně cestovního ruchu. Oba manželé mají dokončený druhý stupeň vysokoškolského vzdělání.

Dvořákovi - David (41 let) s Danielou (36 let) vychovávají dvě děti – Dominika (8 let) a Denise (2 a půl roku). Společně žijí osmnáct let z nichž osm jako manželé. David řídí vlastní stavební firmu, která se specializuje na zateplování budov. Kromě řídicí funkce ve své společnosti také sám vykonává zednickou činnost. Daniela je v současné době třetím rokem s jejich mladším synem na mateřské dovolené. Dříve pracovala jako asistentka v bance. David zakončil svá studia výučním listem, jeho manželka maturitou.

Bartoškoví - Bedřich (55 let) a Barbora (41 let) Bartoškoví bydlí na jednom z pražských sídlišť spolu se svojí dcerou Blankou (9 let). Do jedné domácnosti se Bartoškoví nastěhovali již před patnácti lety, ale manželským párem se stali až v roce 2002. Bedřich je ředitelem firmy dovážející do České republiky řídicí systémy, Barbora v téže firmě pracuje jako obchodnice. Bořek absolvoval vysokou školu, Barbora vyšší odbornou.

Lebedovi - Lukáš (36 let) a Lenka (38 let) společně vychovávají své tři děti - dvojčata Libora a Ladislava (12 let) a malou dcerku Laurinku (v době konání rozhovoru 8 dní).

Přestože byli Procházkovi úředně oddáni teprve před čtyřmi měsíci, jednu domácnost sdílí již patnáct let. Lukáš se živí jako elektrikář. Lenka je v současnosti na mateřské dovolené, ale do pozdního stádia těhotenství pracovala jako prodavačka v obchodě s oděvy. Manželé Lebedovi shodně vystudovali na středním odborném učilišti.

Jandovi - Jaroslav (36 let) a Jana (38 let) obývají byt v jedné z pražských čtvrtí spolu se svými dvěma dětmi - Jakubem (12 let) a Johankou (8 let). O víkendech celá rodina pravidelně jezdí na chalupu, kde spravuje druhou domácnost. Sňatek Jandovi uzavřeli před sedmnácti lety, o rok déle sdílí společný byt. Jaroslav vykonává profesi instalatéra, Jana je zaměstnána jako laborantka ve výzkumném ústavu. Jaroslav je vyučen, jeho manželka má středoškolské vzdělání s maturitou.

2.3. Analýza rozhovorů: Faktory ovlivňující rozdělení domácích prací a péče o děti

V teoretické části této práce jsem uvedla několik konceptů, jejichž pomocí se odborníci snaží zodpovědět na otázku, podle jakého principu dochází k rozdělení domácích povinností. Cílem mé analýzy narativních rozhovorů v žádném případě není ověřování platnosti těchto teorií a jejich následné potvrzování či vyvrácení. Nehledě na zmíněné teoretické koncepty bych zde chtěla uvést několik základních faktorů, na jejichž základě dochází k rozdělení domácích prací a péče o děti a které se v rozhovorech ukázaly jako důležité⁹.

Tyto faktory se navzájem nevylučují, nýbrž doplňují. Každý z nich má tedy určitý podíl na celkové podobě dělby domácích povinností mezi partnery. Důležitost přiřádaná jednotlivým faktorům se liší nejen mezi rodinami navzájem, ale i mezi manžely samotnými. Vnímání významnosti těchto faktorů se může proměňovat v průběhu rodinného cyklu.

⁹ Některé faktory, které uvádím, se relativně přesně shodují s faktory vymezenými v uvedených teoretických konceptech.

2.3.1. Časové omezení

Nejčastěji zmiňovanou příčinou rozhodující o dělbě domácích povinností mezi partnery představuje bezesporu **časové omezení** vyplývající z náročnosti zaměstnání. Časové hledisko vnímá jako určující např. Bedřich, když říká:

„Já jsem v práci vázaný zhruba dvanáct hodin denně. To znamená, že to samozřejmě směřuje k tomu, že manželka přebírá tu větší část péče o dítě. Nechci říct skoro všechnu, ale spíš jako skoro všechnu.“ [Bedřich, ř. 30-32]

Nerovné zapojení do péče o děti jako důsledek značného časového vytížení jejího manžela vnímá také Alice:

„Z časových důvodů. Prostě na to nemá čas. Prostě není doma, tak se o ně (děti – K.F.) nemůže starat, že jo. To je jednoduchý.“ [Alice, ř. 65-66]

Výrazné časové omezení jednoho z partnerů, znemožňující rovnoměrnou participaci na domácích pracích a péči o děti, musí vyvažovat druhý partner, který tento nepoměr vyrovnává tím, že na sebe převezme většinu úkolů spojenou s dětmi a domácností¹⁰. Rozdělení partnerů mezi tyto dvě pozice se ukázalo jako silně genderově profilované. V případě všech zkoumaných rodin časově náročnější zaměstnání vykonával muž, žena naopak zastávala roli hospodyně a pečovatelky^{11 12}.

Od doby strávené v placeném zaměstnání se do jisté míry odvíjí i následné finanční ohodnocení. Muž je tedy ve všech případech zároveň tím, kdo přispívá do pomyslné rodinné kasy vyšší částkou. Tento příspěvek svým způsobem kompenzuje nižší frekvenci jeho zapojení do prací v domácnosti.

„...ty chlapi protože prostě to tak je a voni prostě dělají nákou kariéru a potřebují prostě vydělat nějaký peníze. Nemůžou říct, že mají malý děti a manželku frustrovanou, že prostě musí přijít dřív (smích – K.F.). Tak to prostě řeší všichni a jako... Potom třeba když mají nějak ten dům nebo o víkendech, tak si myslím, že se jako zapojují, ale není to asi úplně půl napůl, to není možný.“ [Věra, ř. 256-260]

Jak již naznačila Věra, muži se ve velké většině rodin snaží svou nepřítomnost a nízké zapojení do domácích prací a péče o děti během pracovní části týdne vynahradit o víkendech.

¹⁰ To nejlépe vystihuje Václavovo tvrzení: *„Holt člověk musí strávit v té práci víc času a je přirozenější, že ten, co tráví víc času doma se věnuje těm věcem, který, který v té domácnosti jsou důležitý.“* [Václav, ř. 48-49]

¹¹ Je nutné vzít v úvahu, že tři ženy byly v době dotazování na rodičovské dovolené a v této situaci je takovéto rozložení rolí téměř nevyhnutelné, nicméně i před nastoupením na rodičovskou dovolenou v jejich rodinách ke zmíněnému rozdělení také docházelo.

¹² Hospodyně a pečovatelku v tomto smyslu vnímám jako toho, kdo má hlavní odpovědnost za práce v domácnosti a péče o děti a také se jim podstatně více věnuje.

Podtržená část Věřina vyjádření vypovídá o tom, že s mužskou rolí (či pozicí), jak byla definována výše, je také přímo spojena odpovědnost za zajištění finančního dostatku celé rodiny. Tato odpovědnost může být muži i ženami vnímána jako tíživá či nevyhnutelná¹³. Některé ženy proto raději volí (či přijímají) roli spojenou s péčí o domácnost a děti. Příkladem může být Věra, která tvrdí:

„Já bych to s ním neměnila, teda. Když si představím, jakéj von vlastně má stres a že vlastně to m.... takovej ten stres těch financí je na něm, tak v podstatě, to radši vyluxuju, teda (smích – K.F.).“ [Věra, ř. 78-80]

Odpovědnost je neodmyslitelně spojena také s rolí (či pozicí) žen. Ta se v tomto případě vztahuje k zabezpečení domácnosti a dětí. Většina žen tuto odpovědnost vnímá jako zátěž, jež je výrazně omezuje. To se nejzřetelněji projevilo v otázce o hypotetické výměně domácích povinností.

„...přece jenom jako si myslím, že jako většina tech povinností nebo ještě jako větší část povinností zůstává na mně a já se třeba víc žeru, když třeba něco není hotový, tak jak bych si představovala, třeba v tom čase, kdy bych si představovala, že by to už mělo být. Tak takhle bych to jakoby tu zodpovědnost přesunula na někoho druhýho a už bych se vo to vůbec nemusela starat. Takže možná asi mně by to vyhovovalo víc, si myslím.“ [Kamila, ř. 124-128]

Manželovo pracovní vytížení může být ženami vnímáno jako jedna z možných překážek zabraňující vyváženému (či alespoň vyváženějšímu) rozdělení domácích povinností. Barbora i Věra předpokládají, že pokud by jejich manžel trávil více času doma, participoval by na těchto aktivitách ve větší míře.

„Já si myslím, že to taky záleží na tom, co dělá ten člověk. Protože asi, jak jsem říkala, kdybysme byli spolu víc doma, tak bysme asi dělali všechno společně.“ [Barbora, ř. 347-348]

„...kdyby jako věřím tomu, že kdyby byl doma, tak mu to nedělá problém, někdy když vopravdu zůstaneme doma, já uklízím, tak bez problému vyluxuje jako, on s tím nemá jako nějaký problém.“ [Věra, ř. 58-60]

Výrazně delší doba, jíž musí jeden z partnerů strávit placenou prací, může tedy částečně vysvětlovat nerovnou participaci na domácích pracích. V souvislosti s tím ale vyvstává otázka, proč právě muži zastávají pozici „dále pracujících“ a stávají se tak zároveň i hlavními živiteli rodiny. Jedno z možných vysvětlení mi nabízí pohled na uskutečněná interview. Počátkem nerovného rozdělení se stává již rodičovská dovolená,

¹³ Toto stanovisko zastává např. Bedřich: *„Já nemám jinou volbu, já musím žít rodinu.“* [Bedřich, ř. 34]

na níž dle statistik provedených v České republice v devadesátidevítí případech ze sta nastupují ženy [Hašková in Křížková, 2006: 62] (v rodinách, jež jsem zkoumala, na rodičovskou dovolenou nastoupily vždy ženy). V tomto období žena (logicky) tráví více času péčí o dítě/děti a domácnost, zatímco muž se naopak věnuje výkonu placeného zaměstnání. Po skončení rodičovské dovolené si ženy hledají takové zaměstnání, při jehož vykonávání by byly schopné skloubit péči o děti a domácnost zároveň a pokračovat tak ve své roli, na níž si již uvykly (byly nuceny uvyknout). V zájmu fungování své rodiny, které v tomto smyslu představuje především zajištění potřeb dětí, pak většinou potlačí osobní kariérní ambice. Některým ženám toto rozdělení vyhovuje a považují ho za přirozené. Příkladem může být Jana:

„... já jsem si vybírala takový místo, abych to zvládala s těma dětma“. [Jana, ř. 180-181]

Barbora v něm naopak cítí jistou nespravedlnost a do určité míry i omezení času, který by mohla věnovat svému zaměstnání:

„Jestli já mám cítit, jestli já se cítím nějak ukřivděná, nevim, možná. Já to spíš beru z pohledu toho času vůči dítěti. Že třeba je dlouho ten partner pryč a já třeba musím se starat jenom vo to dítě a musím zajistit odpolední kroužky a podobně, jo (smích - K.F.). (...) Pro mě je to omezení jako mě, že já musím vdejt z té práce a musím se věnovat, tak to je pro mě jakoby to omezení. Jenom abych doplnila, protože jsme tady pracovali spolu, tak my jsme tady (v práci – K.F.) byli oba dva těch dvanáct hodin denně. Takže já vidím to, co bylo před a co je teď. Teď vlastně je ta Blanka. Nastala ta hrozná změna. Pro mě nastala výrazná změna“. [Barbora, ř. 81-88]

Barbora ve své výpovědi srovnává období před narozením dcery a současnost. Potlačení osobních profesních ambicí vnímá se značnou nelibostí. Zdůrazňuje, že právě ona je tím členem manželského páru, který byl nucen se ve prospěch dcery Blanky do jisté míry vzdát kariéry.

2.3.2. Fyzická náročnost

Velká většina manželských párů považuje za jeden z důležitých faktorů, na jehož základě dochází k přerozdělení domácích prací, **fyzickou náročnost** dané práce. Obecně lze říci, že muži vykonávají práce vyžadující větší fyzickou zdatnost či sílu než ženy. Toto rozdělení je považováno ženami i muži, kteří se o něm v rozhovorech zmiňují, za samozřejmé a přirozené.

„No takový ty těžší no, já nevim, třeba proč bych se tahala s uhlím, že jo. Nebo proč bych štípala dříví. Proč bych řezala dříví. (...) Tak to jako moc nedělám. V podstatě to nedělám vůbec. To už prostě nedělám vůbec“. [Jana, ř. 264-267]

K rozdělení domácích prací na základě jejich fyzické náročnosti dochází buď na dobu neurčitou (nastálo), jak je tomu v případě Jany, či na dobu určitou, která vyplývá z ženiny dočasné indispozice a bývá označováno spíše jako „pomáhání“. Druhou variantu reprezentuje svým tvrzením Lukáš, jehož manželka byla v době rozhovoru osm dní po porodu dcery. Lukáš v podtržené části svého vyjádření předpokládá, že společně s opětovným navrácením Lenčiny kondice se rozdělení činností v jejich domácnosti vrátí k „normálu“.

„Tak nemůže třeba Lenka dělat, nechci, aby dělala věci jako, takový ty těžší manuální a já jí zase pomáhám, protože věšení prádla jí taky to třeba dělá problémy, tak jí ted'ko při tom pomáhám. Jako zase až bude to, až bude malá větší, tak to třeba nebudu tak dělat, jo“. [Lukáš, ř. 19-22]

Dočasná fyzická indispozice (či nepřítomnost) ženy se v některých případech ukázala být jediným přijatelným důvodem mužů pro zastoupení manželky v té činnosti, kterou (ona) běžně vykonává.

„Když by si samozřejmě zlomila ruku a řekla mi, Davide, je potřeba vyžehlit, tak neváhám a jdu a vyžehlim. Ne, že bych to neuměl, umim to. Ale pokud to jde, tak to samozřejmě dělá žena“. [David, ř. 68-70]

2.3.3 Genderové stereotypy

Vliv **genderových stereotypů**¹⁴ na rozdělení domácích prací a péče o děti se v rozhovorech ukázal jako nejsilnější. Často však nebyl, na rozdíl od ostatních faktorů, respondenty přímo pojmenován a vyjevoval se takříkajíc mimoděk. Důvodem může být zvnitřnění těchto stereotypů a z něj vyplývající obtížnost jejich reflexe. Genderové stereotypy bývají přijímány již v průběhu socializace, která probíhá v orientační rodině^{15 16} [Renzetti, Curran, 2003: 93]. Působení určitého vlivu orientační rodiny vnímali všichni dotazovaní. Nejzřetelněji se tento vliv se projevoval především v otázce na představu o podobě manželství před jeho samotným uskutečněním.

¹⁴ Genderové stereotypy jsou zjednodušené představy o tom, jak má vypadat „femininní žena“ a „maskulinní muž“ [Renzetti, Curran, 2003: 20].

¹⁵ Orientační rodina – rodina, v níž jedinec vyrůstá [Jandourek, 2001: 207].

¹⁶ Rodina je pouze jedním z mnoha zdrojů, odkud jsou přebírány genderové stereotypy. Dalšími jsou např. média (televize, časopisy, noviny) [Renzetti, Curran, 2003].

Tazatelka: Jak jste si to představovala vy?

Daniela: Že to bude fungovat? Jako ty role v tý rodině? No nevim, no. Je fakt, že třeba... Já nevim. Vono taky záleží na tom, jak si člověk bere ten vzor z domova, že jo.

[Daniela, ř. 370-371]

Jak potvrzuje Danielina výpověď, každý člověk si ze své orientační rodiny nese určitou ideu zobrazující podobu rozdělení rolí v manželství. Věřino i Kamilino tvrzení dokládá, že tato představa pak bývá v samotném manželství často realizována.

„Že ta máma vždycky všechno dělá, tak to dělám taky. Což je teda docela možný, no. Tak asi vždycky ovlivní. Jakoby to prostředí, ve kterym člověk vyroste. Tak nějak to aplikuje, že jo. Asi jo“. [Věra, ř. 334-336]

Kamila: Já jsem třeba zkoušela, už si to nepamatuju moc, ale zkoušela ze začátku jako se vo všechno starat, ale pak když jsem nemohla nebo prostě jsem byla dýl v práci, tak on to udělal za mě a já jsem cejtla tak trochu provinile, ale von mi řekl, že prostě je na to zvyklej z domova, že se nemusim jako tak jsem..., že nemusim mít špatný výčitky nebo ňáký výčitky svědomí, tak jsem teda to tak přijala. Chvíli mi to trvalo teda upřímně řečeno, nebyla jsem na to zvyklá z domova, no, ale vyhovuje mi to teda.

Tazatelka: Jo. A proč jsi měla pocit, že by ses měla vo všechno starat?

Kamila: Protože doma to tak fungovalo a všude jinde vlastně když jsem se podívala, tak všude ta ženská fungovala takovej jako domácnost má jako druhý zaměstnání a ty chlapi nepomáhali.

[Kamila, ř. 39-47]

V případě Kamily a jejího manžela Kryštofa došlo na začátku jejich společného soužití ke střetnutí dvou odlišných představ o rozdělení domácích povinností v partnerském svazku vytvořených na základě zkušeností osvojených v jejich vlastních orientačních rodinách a jejich blízkém okolí. V těchto situacích obvykle dochází k hledání společného kompromisu vyhovujícího oběma stranám, ve zmíněném případě Komárkových Kamila postupem času přijala Kryštofovu představu, protože jí v konečném důsledku více vyhovovala než její vlastní.

K opačné situaci došlo v případě manželů Dvořákových. Právě podobný styl výchovy v orientačních rodinách obou a vedení ke stejným hodnotám, považuje David jeden z možných důvodů vzájemného porozumění.

„Jak říkám, manželka je vychovávána k čistotě a k pořádku, já jsem vedenej stejnym způsobem, takže my jsme se potkali, snad právě proto jsme se potkali a líbili jsme se jeden druhýmu ...“. [David, ř. 43-45]

Genderové stereotypy jsou univerzálně platné vzhledem k předpokladu, že charakteristiky tvořící tento stereotyp se vztahují ke všem příslušníkům daného pohlaví [Renzetti, Curran, 2003: 20-21]. Také na domácí práce bývá nahlíženo optikou

genderových stereotypů. Lze říci, že panuje obecně sdílená představa o tom, co jsou „mužské“ a „ženské“ domácí práce. Alice s Kamilou popisují svou představu tohoto vymezení:

„Já myslím, že ty typicky ženský jsou ty domácí práce, takový to uklízení, vaření, přebalování dětí... To si myslím, že jsou typicky ženský práce. Eventuelně konejšení a tak“. [Alice, ř. 261-262]

„Ženské práce“, jak potvrzuje i Alicin výrok, nejčastěji implikují každodenně vykonávané činnosti v domácnosti a péči o děti.

Konkrétní domácí práce, kterou muži v rozhovorech nejčastěji vnímali jako „typicky ženskou“, bylo žehlení.

Jaroslav: ...typicky ženský je žehlení (smích).

Tazatelka: A to myslíte proč?

Jaroslav: Protože nežehlim (smích). Nežehlim. Tak asi proto, no. Asi chlapi moc nežehlej, no. Nevim.

Tazatelka: A proč si myslíte, že nežehlej?

Jaroslav: Myslim si, že nežehlej moc, protože.... Protože už to je někde takhle zaškatulkovaný.

Tazatelka: Kde?

Jaroslav: V životě lidí. Že je nějaká škatulka, že většinou víc žehlej ženský. A taky to tak asi je, no.

[Jaroslav, ř. 239-246]

Jaroslav spatřuje příčinu pojmání žehlení jako „ženské práce“ především v obecně přijímaných stereotypech, s nimiž se sám ztotožňuje.

Mezi „mužské práce“ bývají naopak zařazovány práce technického charakteru (opravy v domácnosti) či fyzicky náročné práce, které se vykonávají pouze příležitostně.

„No, tak obecně bohužel asi moc mužskejch prací není (smích – K.F.). Možná třeba na zahrádce posekat trávu nebo něco doma vopravit, ale takovejch příhod zase není. Jako u nás se vrtačka tento rok snad ani nepoužila, takže... Spravěj, když se něco rozbije, že jo, nějaký přístroj třeba vopravit, já tomu nerozumím. No, takže vono jich moc nebude. Bych řekla, těch domácích prací typicky mužskejch. Takovejch jako co by se řeklo, jo, to je chlapská práce. Tak vopravdu nějak prostě rozbitej přístroj, něco přitlouct do zdi, no, natřít vohna třeba, to se taky často nedělá, něco na tý zahradě, taková jako hrubší práce“. [Kamila, ř. 291-297]

Pokud se muž či žena věnují v domácnosti takové aktivitě, jež se vymyká představě o práci, již by měli zastávat v souladu obecně přijímanými genderovými stereotypy, je téměř jisté, že jejich konání nezůstane bez odezvy. K takto vzniklé situaci může být přístupováno dvojím způsobem. Na jedné straně jejich chování může vyvolat rozpaky, na straně druhé může být oceněno pochvalou. Příkladem prvního typu reakce

může být popis Janina otčima. Ten byl konfrontován s její představou o „mužské práci“ a následně byl podroben přísné kritice:

„Ale tak utře prach, umeje vokna, umeje nádobi, no, ale neudělá nic jinýho. Von nic jinýho, von neumí. Takže já nevim, mámě se rozbijou ňáký dvířka vod ňáký skříňky a von to prostě nevopraví. Nebo spousta jinejch věcí. Kapou kohoutky, já nevim, protejká záchod, no prostě spousta takovejch věcí, že jako neni v pořádku ta domácnost tak, jak by měla bejt“. [Jana, ř. 238-241]

„...takový práce jako co dělaj chlapi běžně, no to prostě neumí. Neumí nic“. [Jana, ř. 248-249]

Jak jsem již naznačila, Janin negativní postoj vyvolala především obecně přijímaná (a Janou sdílená) představa o „mužské práci“, kterou by měl každý muž bezpodmínečně ovládat, což její otčím nespĺňuje.

Příklad druhého typu reakce, kladně hodnoceného, lze najít v Janině výpovědi o jednání jejího manžela.

„Ted' třeba když k nám někdo přijde na návštěvu, tak to je skoro, skoro pravidlo, že manžel fakt hned vstane a jde jim udělat kafe. A já fakt můžu sedět a můžu si s nima třeba popovídat. To vůbec nemusim vstát ani. To je úplně... Jeho to prostě napadne samotnýho, což je úplně supr“. [Jana, ř. 273-276]

Je patrné, že jednání svého manžela Jana nepovažuje za samozřejmé. To, že se sám ujímá konvice, je pro ni překvapující a pozorné odchýlení od každodenní praxe.

2.3.4 Rozdílné dovednosti

K rozdělení domácích prací a péče o děti na základě **rozdílných dovedností** dochází v případech, kdy příslušnou domácí činnost vykonává ten z partnerů, který tuto činnost lépe ovládá či má v jejím vykonávání více praxe. Tuto zkušenost při otázce na původ rozdělení domácích prací v jejich manželství popisují Alice a Věra.

„Prostě se to samo. Tak jako jsem... Tak jako jsme každej dělali, co jsme víc asi uměli. Líp.“ [Alice, ř. 18-19]

„Já jsem asi vařila, protože von vařit moc neumí“. [Věra, ř. 198]

I David ve své výpovědi mimo jiné připouští, že v jeho rodině dochází k dělbě domácích prací na základě rozdílných dovedností.

„...si myslim, že manželka zase neumí vymalovat byt, neumí položit plovoucí podlahu a neumí udělat rekonstrukci bytovýho jádra. A kdyby tohle uměla, tak já klidně budu šít a

vařit, jakože vařím (smích – K.F.) a šiju, ale... (...) To jsou mužský práce a jsou ženský práce, že jo.“ [David, ř. 87-90]

Jako „mužské práce“ označuje David práce spojené s odborným technickým věděním (položít podlahu, rekonstruovat bytové jádro), což jsou, ve spojení s jeho profesí zedníka, spíše jeho odborné znalosti a dovednosti. Davidův profesní život tímto snadno proniká také do sféry participace na domácích povinnostech. To, co se z jedné strany vykazuje jako rozumné vysvětlení, se z pohledu ženy může jevit jako nepřekonatelná bariéra. Žena v tomto případě nemá možnost (na domácím poli může s profesí asistentky v bance jen těžko konkurovat) než vyvážit roli manžela-zedníka tím, že se ujme ostatních domácích prací.

Odůvodnění vysvětlujících odlišné dovednosti mezi partnery může být jistě mnoho. Jednou z příčin, jíž jsem zaznamenala v uskutečněných rozhovorech, mohou být rozdílné požadavky ze strany rodičů na vykonávání domácích prací u dívek a u chlapců. Jak jsem již upozornila výše, právě orientační rodina je jedním z nejdůležitějších míst, kde dochází k genderové socializaci. To v tomto případě znamená určité směřování každého člověka již od dětství k typům domácí práce shodným s obecně přijímaným genderovým stereotypem. Toto tvrzení dokládá i příklad Alice:

„...asi spíš jako jí, tak jako víc i podvědomě se jí snažím naznačit, že ať si holka zvyká, že to stejně bude muset dělat (smích – K.F.)“. [Alice, ř. 295-296]

„...určitě jako vim, že tu Adělu, i když jsem si vždycky říkala, že ne, že prostě jako i kluka budu víc nutit do domácích prací, tak ale v rámci toho chodu a tý rychlosti, v jaký je potřeba ty věci dělat, tak ho nenutím tolik, aby prostě tolik pracoval, protože vim, že než to udělá, tak to bude trvat sto let a že to potřebuju mít rychlejc, že jo. No tak, aby to teda bylo. Asi to je jako takovej jeden z důvodů a druhej... Vona to taky udělá pořádnějc (smích – K.F.)“. [Alice, ř. 300-305].

2.3.5 Osobní preference

Posledním faktorem ovlivňujícím rozdělení domácích povinností mezi manžely, jenž byl v rozhovorech reflektován, jsou **osobní preference**, jimiž rozumím zálibu v určitých činnostech či naopak nechut' k nim. Jako rozhodující tento faktor při rozdělování domácích prací na počátku společného soužití vnímá Kryštof:

„Tak řekli jsme si, co někoho nebaví a co ho baví a co mu míň vadí a co mu víc vadí, no, a tak jsme si řekli, že to budem dělat“. [Kryštof, ř. 27-28]

Zatímco ženy v tomto případě zmiňovaly aktivity, které vykonávají zejména z důvodu, že je baví¹⁷, muži naopak vysvětlovali, z jakého důvodu mají k některým domácím pracím negativní vztah a tím pádem je ani nevykonávají.

David: Já jsem specifikoval jenom jednu věc a to že nebudu žehlit. To mě vážně nebaví.

Párkrát jsem se vo to pokoušel, ale to je věc, která mě nebaví.

Tazatelka: Mhm. A myslíte si, že vaší manželku baví?

David: No rozhodně ne. (...) To nebaví žádnou ženskou ani chlapa, že jo. Ale musí se to překousnout, protože je to potřeba, no.

Tazatelka: A teď mě zajímá, proč to musí překousnout ona?

David: Nemusí to překousnout ona, ale toho chlapa k tomu nedokopete. To prostě nedáte (smích – K.F.).

[David, ř. 48-58]

Tím, kdo se vymezuje vůči konkrétním domácím pracím (ve většině případů bylo touto prací žehlení), bývá zpravidla muž. Vzhledem k tomu, že tyto práce jsou chápány jako povinnosti ženy (součást „ženské role“), za něž ona nese primární odpovědnost, muž je v rodině tím, kdo je vykonávat může, ale pokud sám z nějakého důvodu nechce, není k tomu nucen.

Jak je patrné z Kryštofovy výpovědi, zmíněná teze je platná i pro péči o děti.

Kryštof: (...) Takže jako já myslím, že ale jako vona se vo ně (děti – K.F.) víc stará, vona je někam vezme. Anebo s nima víc chodí třeba ven nebo tak.

Tazatelka: Mhm. A proč?

Kryštof: Mě to moc neba.

Tazatelka: Aha. Nebaví tě to s nima, jo?

Kryštof: Mě to ba jenom někdy, no. (smích – K.F.)

[Kryštof, ř. 64-69]

I v tomto případě si muž může volit, kdy se do péče o děti zapojí a kdy nikoliv, protože úlohu pečovatelky zastává ve velké většině zkoumaných rodin žena.

¹⁷ „Proč vařím? Protože mě to baví. No to, já vařím ráda“. [Lenka, ř. 56]

Závěr

I přesto, že během posledního století došlo k zásadní proměně postavení žen ve společnosti směrem k jejich zrovnoprávnění v přístupu ke vzdělání, zaměstnání či uplatňování základních občanských práv, na poli domácnosti ženy stále zastávají výhradní roli pečovatelek a hospodyň nesoucí odpovědnost za domácí sféru. Participace mužů na domácích pracích a péči o děti za tuto dobu sice mírně stoupla, nicméně jejich podíl na vykonávání zmíněných činností je oproti ženám téměř zanedbatelný. Muži totiž mají možnost, na rozdíl od žen, se do domácích prací zapojit, či nezapojit dle svého momentálního rozpoložení. Mužská role je i nadále vnímána jako role hlavního živitele rodiny, jenž naopak zodpovídá za dostatečný přísun finančních prostředků do společné rodinné kasy.

Podle výsledků analýzy narativních rozhovorů, jež jsem učinila, je rozdělení domácích prací a péče o děti ovlivněno několika faktory, jimiž je časové omezení výkonem placeného zaměstnání; fyzická náročnost konkrétních domácích prací; genderové stereotypy, na jejichž základě si lidé (mimo jiné) tvoří představu o roli, jíž mají v domácnosti zastávat, či o „ženských“ a „mužských“ pracích; rozdílné dovednosti a také osobní preference či averze k některým pracím. Vymezení těchto pěti faktorů se do jisté míry shoduje s faktory definovanými v rámci konceptů současných sociologů.

Přínos této práce spatřuji především v uskutečněném kvalitativním výzkumu na téma rozdělení domácích prací a péče o děti, zaměřený na manžely a zároveň rodiče dětí mladšího školního věku (do 12 let), jemuž, na rozdíl od výzkumů kvantitativního charakteru, doposud v České republice nebyla věnována větší pozornost, a který, jak doufám, přinesl bližší vhled do této oblasti.

Možnosti dalších studií v této oblasti jsou poměrně široké. Zajímavé by mohlo být zaměření se na rozdělení domácích povinností v jiných typech rodinného uspořádání, např. v homosexuálních svazcích, či longitudinální studie věnující se proměnám tohoto rozdělení a vlivům na něj působícím v průběhu manželství.

Seznam použité literatury:

- ALAN, J. (1989). *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama. ISBN 80-7038-044-6.
- ALHANDER, N. R., BAHR, K. S. (1995). „*Beyond Drudgery, Power, and Equity: Towards and Expanded Discourse on Moral Dimensions of Housework in Families*“. *Journal of Marriage and Family*. Vol. 57, No. 1. Str. 54-68. ISSN 0022-2445.
- BEAUVOIR, S. de (1967). *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis. ISBN 11-022-67.
- BECK, U. (2004). *Riziková společnost. Na cestě k jiné modernitě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 80-86429-32-6.
- BIERZOVÁ, J. (2006). „Rozdělení domácích prací a péče o děti v rodině“. In Křížková, A. (ed.), Maříková, H., Hašková, H., Bierzová, J. *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. Edice Sociologické studie / Sociological Studies 06:14. Str. 73-86. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-7330-112-1.
- BIERZOVÁ, J. (2006). „*Rozdělení domácích prací v rodinách s dětmi*“. [online] [cit. 21. 4. 2010]. Dostupné z: <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2006072206>
- BLAIR, S. L., LICHTER, D. T. (1991). „*Measuring The Division of Household Labor: Gender Segregation of Housework among American Couples*“. *Journal of Family Issues*. Vol. 12. Str. 91-113. ISSN 0192-513X.
- BRINES, J. (1993). „*The Exchange Value of Housework*“. *Rationality and Society*. Vol. 5, No. 3. Str. 302-341. ISSN 1043-4631.
- BRINES, J. (1994). „*Economic Dependency, Gender, and the Division of Labor at Home*“. *American Journal of Sociology*. Vol. 100, No. 3. Str. 652-688. ISSN 0002-9602.
- CHARMAZ, K. (2003). *Qualitative Interviewing and Grounded Theory Analysis*. In Holstein, J. A., Gubrium, J. F. (ed.) *Inside Interviewing: New Lenses, New Concerns*. London: Sage. ISBN 0-7619-2851-0.
- COLTRANE, S. (1996). *Family Man: Fatherhood, Housework, and Gender equity*. New York: Oxford University Press. ISBN 0-19-511909-6.

- COLTRANE, S. (2000). „*Research on Household Labor: Modeling and Measuring the Social Embeddedness of Routine Family Work*“. *Journal of Marriage and Family*. Vol. 62, No. 4. Str. 1208-1233. ISSN 0022-2445.
- ČERMÁKOVÁ, M. (2000). „Zaměstnanost, pracovní kompetence a perspektivy české pracující ženy“ in MAŘÍKOVÁ, H. (ed.). *Proměny současné české rodiny*. Str. 83-99. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 80-85850-93-1.
- DENZIN, N. K. (1997). *Interpretive Ethnography: Ethnographic Practices for the 21st Century*. Thousand Oaks: Sage. ISBN 0-8039-7299-7.
- DOUCET, A. (2001). „*You See the Need Perhaps More Clearly Than I Have.*“ *Exploring Gendered Processes of Domestic Responsibility.*“ *Journal of Family Issues*. Vol. 22, No. 3. Str. 328-357. ISSN 0192-513X.
- DUDOVÁ, R. (2007). *Rozporuplné diskursy otcovství*. [online] [cit. 16. 5. 2010] Dostupné z: <<http://www.genderonline.cz/view.php?cislocianku=2007010403>>
- EHRENSAFT, D. (1987). *Parenting together: Men and Women Sharing the Care of Their Children*. New York : Free Press. ISBN 0-252-06137-3.
- ERICKSON, R. J. (1993). „*Reconceptualizing Family Work: The Effect of Emotion Work on Perceptions of Marital Quality*“. *Journal of Marriage and the Family*. Vol. 55, No. 4. Str. 888-900. ISSN 0022-2445.
- GIDDENS, A. (1999). *Sociologie*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-124-4.
- GREENSTEIN, T. (1996). „*Husband's Participation in Domestic Labour: Interactive Effects of Wives' and Husbands' Gender Ideologies*“. *Journal of Marriage and Family*. Vol. 58, No. 3. Str. 585-596. ISSN 0022-2445.
- HARDYMENT, C. (1987). *From Mangle to Microwave: The Mechanization of Household Work*. Cambridge: Polity Press. ISBN 0745602061.
- HARRINGTON, A. a kol. (2006). *Moderní sociální teorie. Základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-093-3.
- HAŠKOVÁ, H. (2006). „Reprodukční plány a realita rané péče o děti“. In Křížková, A. (ed.), Maříková, H., Hašková, H., Bierzová, J. *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. Edice Sociologické studie / Sociological Studies 06:14. Str. 51-72. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-7330-112-1.
- HENDL, J. (2005). *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.

- HOCHSCHILD, A. R., MACHUNG, A. (1990). *The Second Shift*. London: Piatkus books. ISBN-13 978-0749910136.
- CHALOUPKOVÁ, J. (2005a). „*Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti*“. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, Vol. 41, No. 1. Str. 57–77. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISSN 0038-0288.
- CHALOUPKOVÁ, J. (2005b). *Rozdělení domácí práce a hodnocení jeho spravedlnosti ve vybraných evropských zemích*. SDA Info. Vol. 7, No. 2. Str. 9-14. ISSN 1212-995X.
- CHALOUPKOVÁ, J. (2007). *Rozdělení domácí práce: ekonomická racionalita, mocenské zdroje a symbolické významy*. Edice PSSS. Sociologická řada SOC 006. Praha: FSV UK. ISSN 1801-5999.
- JANDOUREK, J. (2001). *Sociologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-535-0.
- KATRŇÁK, T. (2004). *Odsouzení k manuální práci. Vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 80-86429-29-6.
- KLOCOKOVÁ, J. (2004). „*Domáce práce z perspektívy symbolických funkcií a sociálnych významov*.“ Sociológia. Vol. 36., No. 5. Str. 455-472. ISSN 0049-1225.
- KONOPÁSEK, Z. (1998). *Staré ortodoxie, nové ortodoxie: kvalitativní výzkum na prahu příštího století*. Biograf. No. 14. Str. 63-75. ISSN 1211-5770.
- KŘÍŽKOVÁ, A. (2006a). „Organizace a zvládání pracovního a rodinného života současných rodičů“. In Křížková, A. (ed.), Maříková, H., Hašková, H., Bierzová, J. *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. Edice Sociologické studie / Sociological Studies 06:14. Str. 35-50. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-7330-112-1.
- KŘÍŽKOVÁ, A. (2006b). „Úvod“. In Křížková, A. (ed.), Maříková, H., Hašková, H., Bierzová, J. *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. Edice Sociologické studie / Sociological Studies 06:14. Str. 11-14. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-7330-112-1.
- KŘÍŽKOVÁ, A., TUČEK, M. (1998a). „Stratifikace společnosti a hodnotové orientace – shody a rozdíly mezi muži a ženami v oblasti práce“. In Tuček, M. (ed.). *Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*. Pracovní

- texty / Working Papers 98:3. Str. 114-130. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-85950-45-6.
- KŘÍŽKOVÁ, A., TUČEK, M. (1998b). „Zaměstnání versus rodina – dělba rolí v rodině“. In Tuček, M. (ed.). *Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*. Pracovní texty / Working Papers 98:3. Str. 80-87. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 80-85950-45-6.
- LENDEROVÁ, M. (1999). *K hříchu i k motlitbě. Žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0737-5.
- LUPTON, D., BARCLAY, L. (1997). *Constructing Fatherhood: Discourses and Experiences*. London: Sage. ISBN 0 7619 5340 X.
- MAŘÍKOVÁ, H. (2000). „Dvoukariérová manželství“. In MAŘÍKOVÁ, H. (ed.). *Proměny současné české rodiny*. Str. 101-139. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 80-85850-93-1.
- MAŘÍKOVÁ, H. (2007). „Teoreticko-metodologický úvod: gender, rodina a jejich zkoumání“. In MAŘÍKOVÁ, H. (ed.), VOHLÍDALOVÁ, M. *Trvalá nebo dočasná změna? Uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. Edice Sociologické studie / Sociological Studies 07:11. Str. 13-31. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 978-80-7330-135-4.
- McFARLANE, S., BEAUJOT, R., HADDAD, T. (2000). „Time Constraints and Relative Resources as Determinant of Sexual Division of Domestic Work“. *Canadian Journal of Sociology*. Vol. 25, No. 1. Str. 61-82. ISSN 0318-6431.
- MOŽNÝ, I. (1983). *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. Brno: Universita J. E. Purkyně. ISBN 55-993-83.
- MOŽNÝ, I. (2002). *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 80-86429-05-9.
- MOŽNÝ, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 80-86429-58-X.
- OAKLEY, A. (1974). *The Sociology of Housework*. New York: Pantheon Books. ISBN 0-394-49774-0.
- PARSONS, T. (1955). „The American Family: Its Relations to Personality and to the Social Structure“. In Parsons, T., Bales, R. F. (ed.). *Family, Socialization and Interaction Process*. Str. 3-33. Glencoe, IL: The Free Press.
- RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J. (2003). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0525-2.

- REZKOVÁ, M. (2003). *K otcovské a mateřské roli v rodině*. Tisková zpráva. Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR. [online] [cit. 20. 4. 2010]. Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100278s_ov31017b.pdf>
- ROBINSON, J. P., GODBEY, G. (1997). *Time for Life: The Surprising Ways American Use Their Times*. University Park: Pennsylvania State University Press. ISBN-13 978-0271016528.
- SEIDLOVÁ, A. (2003). *Péče o domácnost*. Tisková zpráva. Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR. [online] [cit. 20. 4. 2010]. Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100218s_ov30514b.pdf>
- SHELTON, B. A., JOHN, D. (1993). *Does Marital Status Make a Difference? Housework Among Married and Cohabiting Men and Women*. Journal of Family Issues. Vol. 14. Str. 401-420. ISSN 0192-513X.
- SHELTON, B. A., JOHN, D. (1996). *The Division of Household Labor*. Annual Review of Sociology 22. Str. 299 – 322. ISSN 0360-0572.
- STRAUSS, A., CORBIN, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky zakotvené teorie*. Boskovice: Albert. ISBN 80-85834-60-X.
- ŠYKOROVÁ, D. (1996). *Rodina staršího středního věku v systému příbuzenské pomoci a podpory. Konceptuální rámce intergenerační rodinné solidarity s hlavním zřetelem na anglosaskou sociologickou produkci*. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, Vol. 32, No. 1. Str. 51–66. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISSN 0038-0288.
- ŠAMANOVÁ, G., (2010). *Role žen a mužů*. Tisková zpráva. Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR. [online] [cit. 15. 4. 2010]. Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/101001s_ov100201.pdf>
- TUČEK, M. (2000). „Vybrané charakteristiky současné české rodiny a jejich vývoj v posledním desetiletí.“ In Maříková, H. (ed.). *Proměny současné české rodiny*. Str. 29-45. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 80-85850-93-1.
- VELKÝ SOCIOLOGICKÝ SLOVNÍK, (1996). A-O. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-164-1.
- VOHLÍDALOVÁ, M. (2007). „Participace mužů na domácích pracích a péči o děti na základě kvantitativních výzkumů“. In Maříková, H. (ed.), Vohlídalová, M. *Trvalá nebo dočasná změna? Uspořádání generových rolí v rodinách s pečujícími otci*. Edice Sociologické studie / Sociological Studies 07:11. Str. 32-51. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 978-80-7330-135-4.